

تأثیر خشکسالی زاینده‌رود در تعاملات اجتماعی و فضاهای جمعی اصفهان

بهنام قاسم‌زاده^{۱*}، موسی پژوهان^۲، حسین حاتمی‌نژاد^۳، حسن سجاذزاده^۴

۱. کارشناس ارشد معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز

mpanahandehkhah@ut.ac.ir

۲. دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تهران

Hatami35@Yahoo.com

۳. دانشیار دانشکده جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تهران

H.sajadzadeh@gmail.com

۴. استادیار دانشکده هنر و معماری، دانشگاه بوعلی‌سینا همدان

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۲/۱۲/۲۵

تاریخ وصول مقاله: ۱۳۹۲/۸/۱۲

چکیده

رودخانه زاینده‌رود در کنار فواید اقتصادی و فرهنگی برای اصفهان، سبب ایجاد حوزه‌ای عمومی برای گسترش تعاملات اجتماعی انسان‌ها با یکدیگر شده است. این رودخانه علاوه بر اینکه فضایی تفریحی و محلی برای گذران اوقات فراغت محسوب می‌شود، جایگاه ویژه‌ای را در هویت شهری شهروندان اصفهانی به خود اختصاص داده است. این رود بخشی از هویت اصلی اصفهان را شکل می‌دهد که این مسئله را می‌توان با توجه به علائم و نمادهای مختلفی که در سطح اصفهان مشاهده می‌شود و هر کدام نشانه‌ای از زاینده‌رود را با خود همراه دارد، حس کرد. تحقیق حاضر با هدف بررسی نقش رودخانه زاینده‌رود و فضاهای عمومی اطراف آن در تعاملات اجتماعی شهروندان اصفهانی و تعیین نقش خشکی رودخانه در کاهش این تعاملات انجام شده است. این تحقیق به شکل طولی و در دو مرحله قبل و بعد از خشکی آب رودخانه زاینده‌رود انجام شد که سعی شده است برای کاهش اثر متغیرهای زمینه‌ای نمونه‌های انتخاب‌شده در هر دو مرحله به لحاظ سنی و جنسی با یکدیگر مشابهت داشته باشند. نتایج حاصل از مدل‌سازی معادلات ساختاری^۱ نشان می‌دهد ارزیابی پاسخگویان از کیفیت (کیفیت دسترسی، خدمات، عناصر زیبایی‌شناختی و آسایش و امنیت) فضاهای اطراف رودخانه زاینده‌رود در میزان تعاملات آن‌ها با یکدیگر تأثیر مثبت و معنی‌داری دارد. همچنین، آزمون مقایسه میانگین‌ها نشان می‌دهد، نقش این فضاها در تعاملات اجتماعی مردان بیش از زنان است، اما به لحاظ سنی تفاوت معنی‌داری مشاهده نشد. همچنین، نتایج تحقیق نشان می‌دهد خشکی آب رودخانه زاینده‌رود به طرز معنی‌داری میزان تعاملات اجتماعی را در بین شهروندان مراجعه‌کننده به این مکان کمتر کرده است.

کلیدواژه

اصفهان، تعامل اجتماعی، خشکسالی، رودخانه‌های شهری، زاینده‌رود، فضای عمومی.

۱. سرآغاز

رو بر حسب نوع ارتباطات و تعاملات اجتماعی در فرهنگ‌های گوناگون فضاهای باز شهری شکل گرفته‌اند. بنابراین، فضا مجموعه‌ای از روابط اجتماعی و فرهنگی میان گروه و مکان خاص را در بر می‌گیرد. این روابط زمان خاصی دارند، بنابراین زندگی اجتماعی در فضا و زمان

شهر حاصل مدنیت نوع بشر و تجلی‌گاه ارتباطات اجتماعی انسان است (محمدی و همکاران، ۱۳۹۱). مردم به سه علت در فضا حضور می‌یابند: حضور اجباری، اختیاری و برای برقراری تعاملات اجتماعی (عباس‌زادگان، ۱۳۸۴). از این

کاهش یافته است. تاکنون تحقیقات زیادی در زمینه علل و پیامدهای کاهش و خشکی آب رودخانه زاینده‌رود انجام گرفته، اما اکثریت قریب به اتفاق این تحقیقات بیشتر از جنبه زیست‌محیطی (منتظری، ۱۳۸۶؛ اسلامی‌فر، ۱۳۸۸؛ رامش و همکاران، ۱۳۷۸) و اقتصادی به این پدیده توجه کرده‌اند و آثار اجتماعی و فرهنگی آن تقریباً مغفول واقع شده است. این در حالی است که حاشیه رودخانه زاینده‌رود به‌منزله عرصه عمومی همواره نقش مهمی در پیوند و تعاملات اجتماعی انسان‌ها داشته (هنرفر، ۱۳۷۶) و سبب سرزندگی و آسایش مردم بوده است. در تحقیق حاضر سعی شده است در ابتدا با بررسی ادبیات نظری مرتبط با موضوع پژوهش، اهمیت فضاهای عمومی از قبیل رودخانه زاینده‌رود در ایجاد و حفظ تعاملات اجتماعی بررسی و ابعاد مسئله شناسایی شده و سپس نقش افت آب این رودخانه در افزایش و کاهش تعاملات بررسی علمی شود.

۲. مبانی نظری

۱.۲. طبیعت و انسان: تعامل دوسویه

مطالعات زیادی در زمینه نحوه ارتباط انسان با طبیعت و تأثیر محیط طبیعی بر وی صورت گرفته که از جمله مطالعات کو و سولیوان نشان می‌دهند که رابطه بین همسایگان در چنین شرایطی بهتر است (Yokohari, et al., 2000)، زیرا محیط طبیعی پیرامون خانه بهبود رابطه اجتماعی را سبب شده (قاسم‌زاده، ۱۳۹۱) و ساکنان با یکدیگر فرصت آشنایی رودرروی بیشتری پیدا می‌کنند. همچنین، در مطالعاتی دریافتند کسانی که در محل سکونت خود به محوطه‌سازی و باغبانی می‌پردازند، زندگی را با کیفیت بالاتری ارزیابی می‌کنند (Schroeder, 2002). به عبارت دیگر میزان فضای طبیعی و فعالیت در این فضا در ارزیابی از کیفیت زندگی تأثیر مستقیم می‌گذارد (تقوایی، ۱۳۹۱). مطالعات دیگر نیز نشان می‌دهند که در مکان‌های دارای سبزه و گیاه میزان تخریب محیط یا ایجاد سر و صدا و مزاحمت، همچنین تخریب دیوارها تا حد زیادی کاهش

واقع شده است و از آن طریق محدود می‌شود. نوع روابطی که در فضا برقرار می‌شود و شدت آن به فضا معنی می‌دهد (یزدان‌فر و همکاران، ۱۳۹۲؛ طالبی، ۱۳۸۳). پارک‌ها، خیابان‌ها، میدان‌ها، رودخانه‌ها و روددره‌های شهری بخشی از فضای شهری به شمار می‌روند که روابط اجتماعی و تعاملات شهری را شکل می‌دهند (قاسم‌زاده و همکاران، ۱۳۹۲؛ رفیعیان و خدایی، ۱۳۸۸؛ محمدی و همکاران، ۱۳۹۱). در این میان رودخانه‌ها و به‌طور کلی آب از دیرباز نقش مهمی در شکل‌گیری و بقای تمدن بشر در اعصار مختلف ایفا کرده‌اند (ایرانی‌بهبهانی و همکاران، ۱۳۸۹). مجموعه‌های زیست‌محیطی طبیعی از قبیل حاشیه رودخانه‌های شهری امروزه تا حدود زیادی تحت تأثیر اعمال و کنش‌های انسانی قرار گرفته‌اند و نه تنها شکل و کالبد فیزیکی آن‌ها دچار تغییرات بسیاری شده، بلکه در عملکرد و کارکرد این فضاها نیز تغییرات عمده‌ای صورت پذیرفته است (Ghasemzadeh, 2013؛ تقوایی، ۱۳۹۱). از آنجا که این نواحی کالاها و خدمات مهمی را برای عموم مردم فراهم می‌کنند که برای رفاه و آسایش خاطر و اجتماعی آن‌ها حائز اهمیت است، بنابراین هرگونه تغییری که در ماهیت و عملکرد این‌گونه فضاها رخ دهد می‌تواند تأثیر متقابلی را در زندگی مردم داشته باشد (پارسی، ۱۳۷۹). رودخانه زاینده‌رود در مرکز اصفهان با پارک حاشیه‌ای اطراف آن به طول تقریبی ۱۵ کیلومتر و عرض ۱۰۰ تا ۳۰۰ متر یکی از این مجموعه‌های زیست‌محیطی بوده است (ورهرام، ۱۳۶۹؛ محمدی و حیدری‌بخش، ۱۳۹۲؛ مروج‌ارتبی و پورنادری، ۱۳۹۲)، که به‌منزله عنصر زیست‌محیطی طبیعی عامل جذب گردش‌گران و توسعه اقتصادی و فرهنگی اصفهان محسوب می‌شده است (Omrani Pour, et al., 2012). همچنین، محلی برای گذران اوقات فراغت و تعاملات اجتماعی شهروندان اصفهانی (کریمیان، ۱۳۸۹؛ گلکار، ۱۳۸۷؛ لاری‌بقال، ۱۳۸۱؛ صراف، ۱۳۸۰) و مسافران محسوب می‌شود که به نظر می‌رسد با خشک‌شدن آن کارکرد اجتماعی این پهنه شهری

وابستگی فهم منظر به سابقه حضور در شهر موجب می‌شود تا لایه‌های مختلفی برای منظر تشخیص داده شود. نمادها که حادثه و خاطره‌های شهروندان از فضا را نمایندگی می‌کنند بیان‌کننده تاریخ و نقاط پراهمیت شهر برای ساکنان آن به شمار می‌روند (سلطانی و همکاران، ۱۳۹۲؛ منصور، ۱۳۸۹). طبیعت در شکل‌دهی به منظر مطلوب شهر نقش مهمی ایفا می‌کند (یاراحمدی و خداداد، ۱۳۹۲). حضور طبیعت در شهر موهبتی است که شهرها با شناخت و نقش‌دهی به مؤلفه‌های طبیعی بستر خود می‌توانند به پایداری برسند (اهری، ۱۳۸۰). طبیعت شهرها گاه چنان تأثیر مستقیمی در ساختار، منظر و موقعیت استقرار شهرها دارد که ارتقای کیفی و تبیین آن می‌تواند راهگشای بخشی از مشکلات عدیده شهرها باشد (کوکبی و همکاران، ۱۳۹۱). طبیعت بستر شکل‌گیری شهر است و هر اندازه محیط انسان‌ساخت باشد در آن حضور مؤثری دارد (تقوایی، ۱۳۹۱). شهرهای شاخص و به یادمانی شهرت جهانی خود را مدیون پتانسیل بالای طبیعی و موقعیت مکانی چشم‌گیر خود هستند (شیبانی و فراهانی‌فرد، ۱۳۹۲؛ مجتهدی، ۱۳۸۹).

می‌باید (Schultz, 2007). مطالعات نشان می‌دهند که فضای سبز تا حدی از وقوع جرم و جنایت نیز می‌کاهد. همچنین، حضور طبیعت در فضای زندگی کودکان و امکان تعامل مثبت با فضای طبیعی در میزان و نوع بازی‌های کودکان اثرگذار است (Ulrich, 2000). این در حالی است که بنا به عقیده پیازه فعالیت و بازی کودکان در رشد اجتماعی و میزان خلاقیت آنان تأثیری مثبت و انکارنشدنی دارد. در مجموع مطالعات انجام‌یافته در خصوص ارتباط انسان با محیط طبیعی زمینه مناسبی را برای رفتارهای اجتماعی بهنجار فراهم می‌کنند و در مقابل محیط‌های مصنوع و عاری از حضور طبیعت تأثیری منفی به دنبال دارند (Postel and Richter, 2004)، به طوری که می‌توان ادعا داشت رفتار اجتماعی به شدت تحت تأثیر محیط طبیعی آرامش‌بخش است (Mayer, et al., 2004).

۲.۲. شهر و طبیعت

شهر محصول مجموعه‌ای از روابط در جامعه است؛ لذا شکل و ماده آن از روابط تبعیت می‌کند (آتشین‌بار، ۱۳۸۸). منظر شهر ادراک شهروندان از شهر است که از خلال نمادهای آن به دست می‌آید (پاکزاد و بزرگ، ۱۳۹۱).

جدول ۱. ارتباط شهر و طبیعت در شهر

پیوند بین شهر با محلات آن سوی رودخانه و محور جدید توسعه شهر (هزار جریب)، از طریق احداث و بازسازی پل‌های متعدد، در دوره صفویه برقرار می‌شود.	اصفهان
توسعه باغ‌ها و تفرجگاه‌های سلجوقی در باروی شهر (باغ نقش جهان) و حوالی شهر تا رودخانه عاملی بود در جهت پیوند شهر اصلی با نقاط پراکنده شهر؛	
در اصفهان رابطه بین باغ‌های شاهی و شهر از طریق دو فضای شهری میدان نقش جهان پارس و خیابان چهارباغ به وقوع می‌پیوندد. میدان با دولخانه در ارتباط است، در حالی که خیابان چهارباغ ارتباط با باغی در حومه را سازمان می‌دهد.	
شبکه‌بندی کاملاً فنی آب زاینده‌رود از سوی شیخ بهایی و ایجاد انشعابات کثیری از آب رودخانه در سطح شهر، به نام مادی‌ها؛	

(منبع: به نقل از جوهری و همکاران، ۱۳۹۲)

۳.۲. فضای جمعی موفق

فضای عمومی نقطه جمع‌آوری یا بخشی از یک محله، مرکز شهر، منطقه ویژه و آب‌نما در قلمرو عمومی شهر است که به تقویت تعامل اجتماعی و حس تعلق اجتماعی افراد کمک می‌کند (Silva, 2009). چنین فضاهایی شامل میادین شهر، پارک‌های ساحلی و رودخانه‌ای، بازارها و مراکز خرید، فضای سبز عمومی (محمودی و همکاران، ۱۳۸۸)، اسکله‌ها، مناطق ویژه در همایش‌ها و انجمن‌ها، سایت‌ها، لابی، محل اجتماعات در ساختمان‌ها (لنگ، ۱۳۸۱) یا فضاهای عمومی در ساختمان‌های خصوصی است (Low, et al., 2005). در تمامی مکان‌های مهم آنچه سبب می‌شود فضا جدا از فضاهای دیگر شناسایی و از آن به‌منزله فضای موفق یاد شود این است که این فضاها باید دست‌کم ۱۰ سال قدمت داشته باشند (Silva, 2009). ویژگی‌های فضای جمعی موفق عبارت‌اند از: ۱. بهبوددهنده ارتباط انسانی و فعالیت‌های اجتماعی (یزدانی و لواسانی، ۱۳۸۹)؛ ۲. امنیت، پذیرایی و سازگاری برای همه کاربران؛ ۳. داشتن ویژگی‌های بصری جذاب در طراحی؛ ۴. تقویت مشارکت جامعه؛ ۵. نگهداری خوب؛ ۶. بازتاب‌دهنده فرهنگ و تاریخ محلی (میرمقتدایی، ۱۳۸۸) و ۷. داشتن شخصیت منحصر به فرد یا ویژه (میرمقتدایی، ۱۳۸۵؛ National Forest Service, 2012). فضای جمعی موفق جایی است که در آن جشن‌ها برگزار می‌شوند، مبادلات اقتصادی و اجتماعی شکل می‌گیرند، دوستان یکدیگر را ملاقات می‌کنند و فرهنگ‌ها در هم آمیخته می‌شوند (Solop, et al., 2003). عواملی چون سرزندگی، زیبایی بصری، نگهداری و مراقبت از فضا را به طور خاص و عوامل دیگری چون راحتی کالبدی، امکان نشستن و توقف‌کردن، دسترسی مناسب و امنیت، تناسب و خوانایی، تنوع و همگانی‌بودن فضا (دانش‌پور و چرخچیان، ۱۳۸۶) را از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار در حضورپذیری و تعاملات اجتماعی دانسته‌اند (بهزادفر و طهماسبی، ۱۳۹۲). در یک ارزیابی از هزاران فضای جمعی در سراسر جهان،

چهار ویژگی کلیدی که فضاها را از یکدیگر متمایز می‌کند به شرح زیر است: ۱. این مکان‌ها در دسترس‌اند؛ ۲. مردم را در فعالیت‌های خود درگیر می‌کنند؛ ۳. فضای آن راحت و دارای سیمای خوب است و ۴. معاشرت‌پذیرند (Stanton, 2007). رودخانه زاینده‌رود مهم‌ترین نقش را در شکل‌گیری سیمای شهر در ذهن شهروندان نسبت به سایر نشانه‌ها داراست که البته حضور نشانه‌های نمادینی چون پل‌های مهم مثل سی و سه پل و پل خواجه‌این نقش را تقویت می‌کند (مختاباد و همکاران، ۱۳۸۸: ۳۱).

۴.۲. فضای جمعی و تعاملات اجتماعی در شهر

فضای عمومی نقش مهمی در محیط‌های شهری دارد و می‌تواند برای فرار از فشار و شلوغی زندگی شهری پناهگاه مناسبی باشد (Worpole and Knox, 2007). استفاده از فضای عمومی به مکان‌های فیزیکی که از طریق دسترسی نسبی از قبیل پارک‌ها، رستوران‌ها، کافه‌ها، خیابان و غیره مشخص شده‌اند، اشاره دارد (Venkatesh, 2001). این در حالی است که برخی فضاهای عمومی را به مکان‌های غیرتجاری فیزیکی مانند پارک‌ها یا میادین محدود می‌کنند. به نظر می‌رسد این فضاها بیشتر مکان‌های نیمه‌عمومی مصرفی مانند کافه‌ها و بارها هستند؛ زیرا اغلب همان کارکرد اجتماعی مکان اجتماعی و تفریحی را بر عهده دارند (کاشانی‌جو، ۱۳۸۹)، چنان‌که فضاهای عمومی همچنان به‌منزله فضای مهم برای تعامل اجتماعی افراد ایفای نقش می‌کنند (Woolley, 2003). مکان‌های عمومی سبب برخوردهای گاه به گاه افراد طی زندگی روزمره آن‌ها می‌شود که این برخوردها می‌تواند زمینه‌ساز پیوند مردم با یکدیگر و معنا و مفهوم‌بخشیدن به زندگی روزمره آن‌ها باشد (خستو و سعیدی‌رضوانی، ۱۳۸۹). فضاهای عمومی این اجازه را به ساکنان شهری می‌دهند تا در یک مکان به دور از خانه و محل کار جمع شوند و به معاشرت به یکدیگر بپردازند که برخی از این مکان‌ها و فضاهای اجتماعی را مکان سوم می‌نامند (Iverson, 2004). مردم

معاشرت‌پذیری در فضاهای عمومی شهری می‌تواند در میان افراد دارای سوابق بسیار متفاوت رخ دهد (پارسی، ۱۳۸۱).

۳. پیشینه تحقیق

در جدول ۲ پژوهش‌هایی که در خصوص موضوع تحقیق انجام گرفته آورده شده است. در جدول ۳ نیز رابطه مثبت، منفی یا نبود رابطه بین عناصر طبیعی با تعاملات اجتماعی در پژوهش‌های مختلف مستندسازی شده است.

می‌تواند در این‌ها مکان‌ها به صورت اتفاقی و بدون تعهدات اجتماعی و شخصی جمع شوند (ODPM, 2002). این نوع از تعامل عمومی می‌تواند به واسطه ارائه فضای استراحت و سرگرمی حاصل از تماس‌های اجتماعی تنش‌های محل کار را کاهش دهد (White, 2003). شهرها معمولاً به واسطه تنوع در محورهای اجتماعی به شرح زیر مشخص می‌شوند: نژاد، طبقه، مذهب، جنسیت، آموزش، ایدئولوژی سیاسی و حتی خلق و خوی. بنابراین،

جدول ۲. مستندسازی پژوهش‌های انجام‌شده در خصوص تأثیر عناصر طبیعی در سرزندگی فضای شهری

عنوان تحقیق	محققان	سال	نتیجه‌گیری
رودخانه خشک تبریز، محور پایداری شهر، راهبرد احیای زیرساخت‌های طبیعی در سازمان فضایی شهر	بهار مجتهدی	۱۳۸۹	قوری‌چای در کنار باغ‌های شهر به‌منزله مؤثرترین عنصر در موقعیت استقرار هسته اولیه شهر و استخوان‌بندی آن در دوره‌های تاریخی عامل اصلی تعادل و پایداری بوده است.
بازشناسی نقش آب در حیاط خانه‌های سنتی ایران	سحر طوفان	۱۳۸۵	مجموعه پیچیده‌ای از عوامل محیطی، مناسبات معیشتی، باورها و آیین‌ها در پیکره‌بندی شهر سنتی اثر می‌گذارند.
هویت بخشی به شهر از طریق بهره‌گیری از عناصر طبیعی (نمونه موردی: همدان)	علی اصغر رحیمیون	۱۳۹۰	نتایج تحقیق در همدان نشان‌دهنده این است که عناصر طبیعی نقش مهمی در ایجاد هویت در شهر داشته است و برای ایجاد هویت‌های جدید ضرورت دارد از آن‌ها الهام گرفته شود.
روابط اجتماعی در فضاهای شهری	ژاله طالبی	۱۳۸۳	نتیجه تحقیق نشان می‌دهد که ساختار فیزیکی محیط و فضاهای شهری و طراحی این‌گونه فضاها نقش مؤثری در شکل‌گیری تعامل اجتماعی افراد داشته است.
ارزیابی شاخص‌های تأثیرگذار در زمان ماندگاری در فضاهای سبز شهری (مطالعه موردی: پارک‌های حاشیه زاینده‌رود)	جمال محمدی، مرضیه حیدری‌بخش، رعنا شیخ‌بیگللو	۱۳۸۸	تحلیل‌های انجام‌گرفته پیرامون شاخص‌های مؤثر در زمان ماندگاری پارک‌های حاشیه زاینده‌رود (ایمنی، امنیت، تسهیلات رفاهی، روشنایی و امکانات بهداشتی)، بر همبستگی و ارتباط مستقیم این شاخص‌ها با زمان ماندگاری دلالت می‌کند.
اثر آب‌نماهای شهری روی عملکرد فضاهای عمومی	L. Poláčková	۲۰۱۲	شکل کنونی آب‌نماهای شهری متأثر از توسعه تاریخی، نگرش و حالات روحی جامعه است. همچنین، نه تنها منظر معماری آب‌نماهای شهری بلکه تمامی فضاهای شهری انعکاسی از ارزش‌های اجتماعی کنونی است.

جدول ۳. مستندسازی پژوهش‌های مختلف در خصوص ارتباط داشتن یا نداشتن آب با تعاملات اجتماعی

متغیر	رابطه مثبت	رابطه منفی	نبود رابطه
آب، عنصر طبیعی	رحیمیون (۱۳۹۰) محمدی و همکاران (۱۳۸۸) خسروی (۱۳۷۸)	منصوری (۱۳۸۹) حبیبی (۱۳۸۷) شیبانی و فراهانی‌فرد (۱۳۹۲) طوفان (۱۳۸۵)	یادگارزاده (۱۳۸۹) دانش‌پور و الهی (۱۳۸۹) مجتهدی (۱۳۸۹)
تعامل اجتماعی	آزادارمکی (۱۳۸۶)، حبیب (۱۳۸۷)، تولایی (۱۳۸۲)	رستم‌زاده و همکاران (۱۳۸۹)، مظفر و راست‌بین (۱۳۹۰)، لقایی و همکاران (۱۳۹۰)	رفیعیان و خدایی (۱۳۸۸)، محمودی (۱۳۸۸)، لطیفی و همکاران (۱۳۸۹)، طالبی (۱۳۸۳)

۴. فرضیه‌های تحقیق

الف) میزان نقش زاینده‌رود در ایجاد تعاملات اجتماعی در قبل و بعد خشکسالی متفاوت است.

ب) ارزیابی پاسخگویان از کیفیت فضاهای عمومی اطراف رودخانه در تعاملات آن‌ها تأثیرگذار است.

۵. روش‌شناسی تحقیق

تحقیق حاضر با استفاده از ابزار پرسش‌نامه در گردآوری اطلاعات به لحاظ زمانی، طولی و به روش پیمایش بوده است. مطالعه حاضر از این جهت طولی محسوب می‌شود که در دو مرحله زمانی قبل و بعد از خشکی رودخانه زاینده‌رود انجام شده و به سبب دست‌نیافتن به پاسخگویانی که در قبل از خشکسالی به سؤالات پاسخ داده بودند سعی شده است در مرحله دوم نیز پاسخگویانی با همان ویژگی‌های سنی و جنسی پاسخگویان مرحله اول انتخاب شوند. در پژوهش حاضر از دو نوع روش بررسی استفاده شده است: روش مطالعه اسنادی که با استفاده از آن بررسی مفهومی و تئوریک پیرامون این موضوع انجام گرفت، به گونه‌ای که محقق از طریق آن توانست تعاریف

مفهومی و نظری هر یک از متغیرها را ارائه و در راه تحقیق از روش‌ها و یافته‌های مطالعات پیشین استفاده کند. جامعه آماری این تحقیق مشتمل بر کلیه شهروندان اصفهان است که برای تفریح یا آسایش یا گذر از زاینده‌رود در این محل حضور یافته‌اند. حجم نمونه تحقیق حاضر ۳۲۵ نفر است که به شکل نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شدند. در تحقیق حاضر از ابزار پرسش‌نامه محقق ساخته برای گردآوری اطلاعات استفاده شد، که اعتبار ابزار تحقیق با استفاده از اعتبار سازه‌ای و از طریق تکنیک تحلیل عاملی تأییدی^۲ تأیید شد که نتایج آن در جدول ۸ مشاهده می‌شود. همان‌طور که نتایج این جدول نشان می‌دهد بارهای عاملی هر کدام از شاخص‌ها روی متغیرهای مربوط به خود در حد قابل قبول است. برای سنجش پایایی ابزار تحقیق نیز از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شد که میزان آلفای کرونباخ برای متغیر تعاملات اجتماعی برابر ۰/۷۳ و برای متغیر کیفیت محیطی ۰/۸۱ به دست آمد که هر دو نشانگر پایایی مطلوب ابزار تحقیق است.

تماشای منظر طبیعی با دوستان

بازی و ورزش

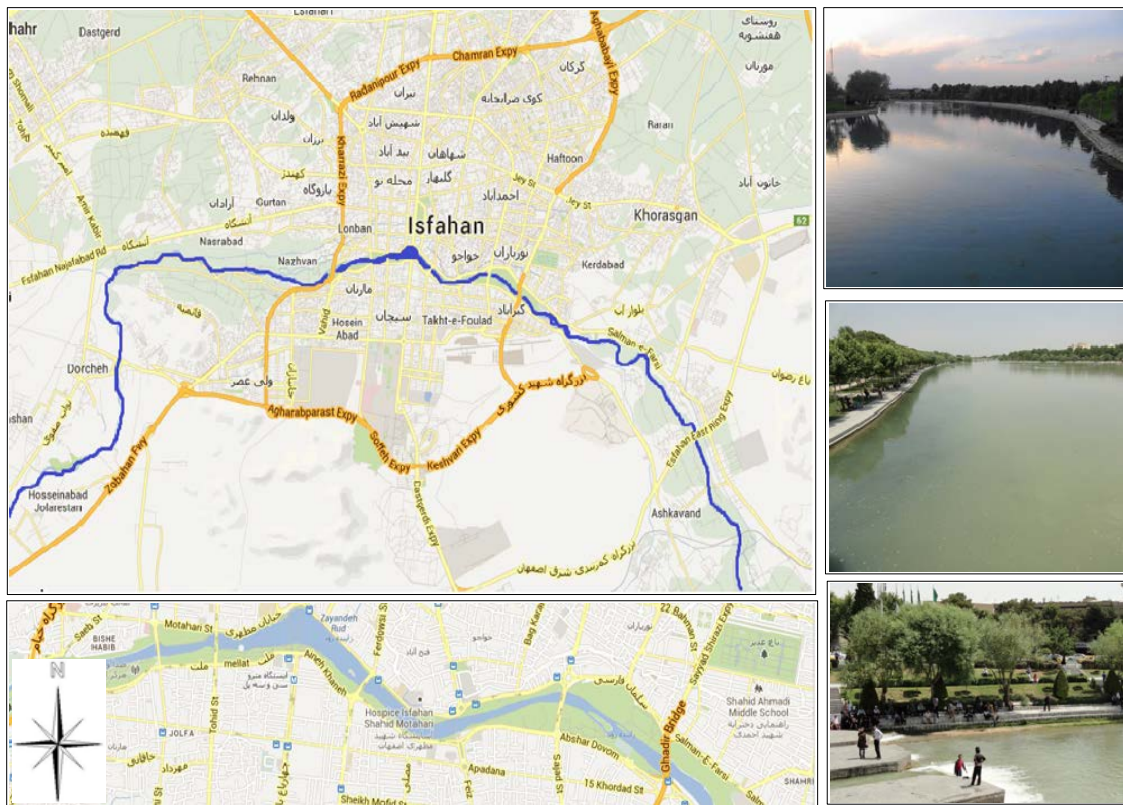
پیاده‌روی و دوچرخه‌سواری

تصویر ۱. زاینده‌رود در اصفهان

آب رودخانه که از طریق ۹ نهر اصلی و شعب فرعی آن‌ها در سطح شهر توزیع می‌شده است تا دوران اخیر این شهر را به صورت باغ شهر (وجود ۱۵۸ باغ و مزرعه) و معابر آن را به صورت کوچه‌باغ‌ها درآورده بود. از سویی رودخانه نیز به‌منزله شریان و رگه حیاتی نقش مهمی در گذران فراغت ساکنان و پویایی، سرزندگی فضای شهر و شهروندان داشته است (محمدی و حیدری‌بخش، ۱۳۹۲؛ وهرام، ۱۳۶۹).

۶. شناخت محدوده پژوهش

زاینده‌رود به‌منزله بزرگ‌ترین رودخانه فلات مرکزی ایران در حوزه گاوخونی واقع شده است. زاینده‌رود به طور طبیعی از پای زردکوه بختیاری، هفت‌تنان و شعب آن‌ها در منطقه شوراب تنگ‌گزی از توابع استان چهارمحال بختیاری سرچشمه می‌گیرد و پس از جذب آب‌های جاری بخش‌هایی از مناطق فریدن و فریدون‌شهر از استان اصفهان به سمت اصفهان و در نهایت مرداب گاوخونی در طول مسیری حدود ۳۶۰ کیلومتر جریان می‌یابد. سهم اصفهان از

تصویر ۲. موقعیت زاینده‌رود در اصفهان

۱.۷. سیمای کلی پاسخگیان

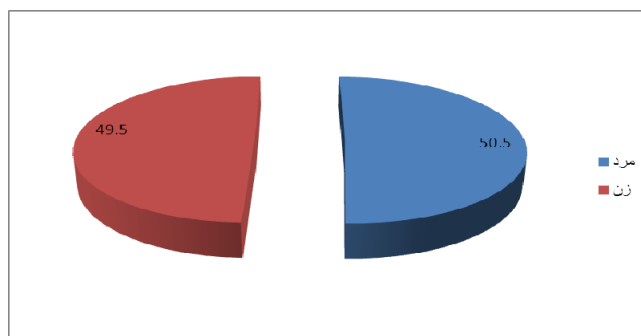
در جدول ۴ وضعیت و ویژگی‌های پاسخگیان و مراحل انجام تحقیق ذکر شده است. همان‌گونه که از ارقام جدول مشخص است به لحاظ جنسیتی تقریباً تعداد پاسخگیان زن و مرد به یک اندازه و شامل ۱۶۴ مرد (۵۰/۵) و ۱۶۱ زن (۴۹/۵ درصد) است.

۷. یافته‌های پژوهش

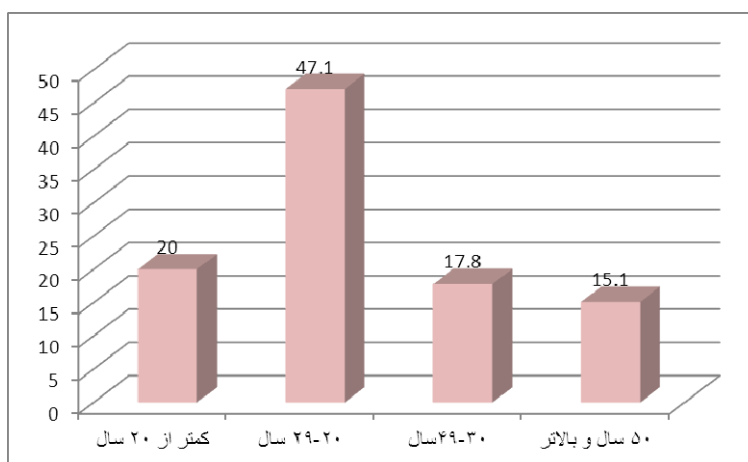
به جهت اهمیت ویژگی‌های سنی و جنسی در جهت‌گیری این پژوهش، در ابتدا به بررسی این ویژگی‌ها در پاسخگیان پرداخته می‌شود.

جدول ۴. توزیع جنسیتی، سنی و مرحله پرسشگری

پاسخگو	فراوانی	درصد
جنسیت پاسخگو		
مرد	۱۶۴	۵۰/۵
زن	۱۶۱	۴۹/۵
سن پاسخگو		
کمتر از ۲۰ سال	۶۵	۲۰/۰
۲۰-۲۹ سال	۱۵۳	۴۷/۱
۳۰-۴۹ سال	۵۸	۱۷/۸
۵۰ سال و بالاتر	۴۹	۱۵/۱
مرحله پرسشگری		
قبل از خشکی رودخانه	۱۵۷	۴۸/۳
بعد از خشکی رودخانه	۱۶۸	۵۱/۷

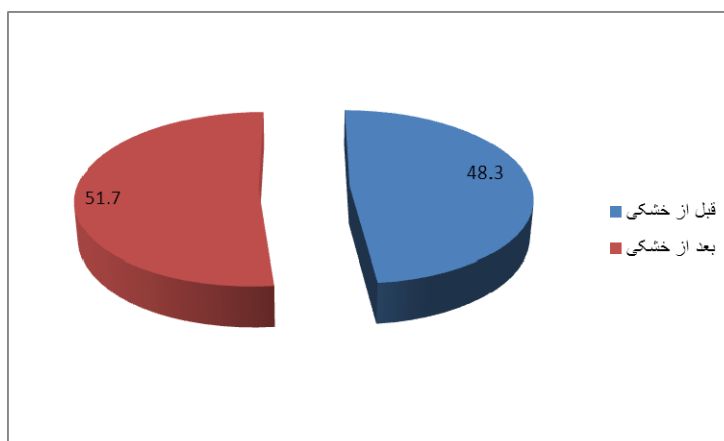
نمودار ۱. توزیع جنسیتی پاسخگویان

نمودار ۲. توزیع سنی پاسخگویان

نفر (۲۰ درصد)، گروه سنی ۳۰-۴۹ سال با ۵۸ نفر (۱۷/۸ درصد) و گروه سنی بالای ۵۰ سال با ۴۹ نفر (۱۵/۱ درصد) در رده‌های بعدی قرار دارند.

همچنین، نتایج جدول ۴ نشان می‌دهد بیشترین میزان پاسخگویان را گروه سنی ۲۰-۲۹ ساله تشکیل می‌دهند که با ۱۵۳ نفر (۴۷/۱ درصد) بیشترین فراوانی را به خود اختصاص می‌دهند. گروه سنی کمتر از ۲۰ سال با تعداد ۶۵

نمودار ۳. توزیع فراوانی مرحله پرسشگری

آن در سه جدول زیر به تفکیک نشان داده شده است. در جدول ۵ آزمون تفاوت میانگین یکی از زیرشاخص‌های تعاملات اجتماعی بر اساس جنسیت، سن و مرحله پرسشگری نشان داده شده است. هدف اصلی آزمون تفاوت میانگین‌های این زیرشاخص بر اساس متغیرهای مطرح شده است که برای این منظور دو فرض زیر مطرح می‌شود:

H0: به نظر نمی‌رسد میانگین ورزش و سرگرمی در اطراف زاینده‌رود با توجه به جنسیت، سن و مرحله پرسشگری متفاوت باشد.

H1: به نظر می‌رسد میانگین ورزش و سرگرمی در اطراف زاینده‌رود با توجه به جنسیت، سن و مرحله پرسشگری متفاوت باشد.

نتایج جدول ۴ نشان می‌دهد که تقریباً توزیع فراوانی پاسخگویان در قبل و بعد از خشکی زاینده‌رود متعادل بوده است. ۱۵۷ نفر (۴۸/۳ درصد) قبل از خشکی و ۱۶۸ نفر (۵۱/۷) بعد از خشکی رودخانه بررسی شده‌اند.

۲.۷. یافته‌های استنباطی

در این بخش سعی می‌شود علاوه بر توصیف متغیرهای اصلی تحقیق به آزمون فرضیات مطرح شده پرداخته تا ارتباط متغیرهای تحقیق با یکدیگر مشخص شود. همان‌گونه که در مباحث قبلی ذکر شده، متغیر اصلی و وابسته تحقیق حاضر تعاملات اجتماعی است که در سه وجه ورزش و سرگرمی‌های گروهی، قرار ملاقات‌های دوستانه، گپ و گفتگو با دیگران عملیاتی شده‌اند که نتایج

جدول ۵. میانگین ورزش و سرگرمی بر حسب جنسیت، سن و مرحله پرسشگری

پاسخگو	میانگین	مقدار t	مقدار f	سطح معنی‌داری دو دامنه
مرد	۲/۵۴	۴/۰۰۶	۲۳/۷۴۶	۰/۰۰۰
زن	۱/۹۴			
کمتر از ۲۰ سال	۲/۳۵	۲/۲۰۳	۰/۲۷۵	۰/۸۴۳
۲۰-۲۹ سال	۲/۲۶			
۳۰-۳۹ سال	۲/۱۷			
۵۰ سال و بالاتر	۲/۱۳			
قبل از خشکی رودخانه	۲/۵۰	۳/۲۰۳	۴/۷۴۱	۰/۰۰۹
بعد از خشکی رودخانه	۲/۰۱			

میانگین ورزش و سرگرمی در فضاهای اطراف زاینده‌رود تفاوت معنی‌داری به لحاظ سن پاسخگویان ندارد و تقریباً تمامی گروه‌های سنی به یکسان در این فضاها به ورزش و سرگرمی می‌پردازند ($P_value=0/843, f=0/275$). در واقع می‌توان گفت در خصوص شاخص ورزش و سرگرمی بر حسب سن، فرض صفر (H_0) رد نمی‌شود و فرض مقابل (H_1) رد می‌شود.

در جدول ۶، آزمون تفاوت میانگین یکی از زیرشاخص‌های تعاملات اجتماعی بر اساس جنسیت، سن و مرحله پرسشگری نشان داده شده است. هدف اصلی آزمون تفاوت میانگین‌های این زیرشاخص بر اساس متغیرهای مطرح شده است که برای این منظور دو فرض زیر مطرح می‌شود:

H_0 : به نظر نمی‌رسد میانگین قرار ملاقات‌های دوستانه در اطراف زاینده‌رود با توجه به جنسیت، سن و مرحله پرسشگری متفاوت باشد.

H_1 : به نظر می‌رسد میانگین قرار ملاقات‌های دوستانه در اطراف زاینده‌رود با توجه به جنسیت، سن و مرحله پرسشگری متفاوت باشد.

برای بررسی هر کدام از فرض‌های بالا بر حسب سطح سنجش متغیرها و تعداد مقولات هر کدام از آزمون‌های T دو نمونه مستقل و تحلیل واریانس استفاده شد که نتیجه این آزمون‌ها به این شرح است: نتیجه آزمون T دو نمونه مستقل نشان می‌دهد میانگین ورزش و سرگرمی در فضاهای اطراف زاینده‌رود در بین مردان با رقم $2/54$ ساعت در هفته به طرز معنی‌داری نسبت به زنان با رقم $1/94$ ساعت در هفته بیشتر است ($T=4/006, P_value=0/000$). در واقع می‌توان گفت در خصوص شاخص ورزش و سرگرمی بر حسب جنسیت، فرض صفر (H_0) رد و فرض مقابل (H_1) تأیید می‌شود. همچنین، نتیجه آزمون T دو نمونه مستقل نشان می‌دهد میانگین ورزش و سرگرمی در فضاهای اطراف زاینده‌رود در قبل از خشکی آب رودخانه با رقم $2/50$ ساعت در هفته به طرز معنی‌داری نسبت به بعد از خشکی آب رودخانه با رقم $2/01$ ساعت در هفته بیشتر است ($P_value=0/009, T=3/203$). در واقع می‌توان گفت در خصوص شاخص ورزش و سرگرمی بر حسب مرحله پرسشگری، فرض صفر (H_0) رد و فرض مقابل (H_1) تأیید می‌شود. نتیجه آزمون تحلیل واریانس نشان می‌دهد

جدول ۶. میانگین قرار ملاقات‌های دوستانه بر حسب جنسیت، سن و مرحله پرسشگری

پاسخگو	میانگین	مقدار t	مقدار f	سطح معنی‌داری دو دامنه
مرد	۲/۹۸	۳/۱۸۰	۲/۳۰۶	۰/۰۰۲
زن	۲/۵۵			
کمتر از ۲۰ سال	۲/۶۸	۱/۲۴۵	۰/۲۹۴	۰/۰۰۳
۲۰-۲۹ سال	۲/۸۹			
۳۰-۴۹ سال	۲/۵۵			
۵۰ سال و بالاتر	۲/۷۶			
قبل از خشکی رودخانه	۲/۹۸	۳/۰۲۵	۱/۴۹۷	۰/۰۰۳
بعد از خشکی رودخانه	۲/۵۷			

می‌دهد میانگین قرار ملاقات‌های دوستانه در فضاهای اطراف زاینده‌رود تفاوت معنی‌داری به لحاظ سن پاسخگویان ندارد و تقریباً تمامی گروه‌های سنی به یکسان در این فضاها به قرار ملاقات‌های دوستانه می‌پردازند ($P_value=0/294, f=1/245$). در واقع می‌توان گفت در خصوص شاخص ورزش و سرگرمی بر حسب سن فرض صفر (H_0) رد نمی‌شود و فرض مقابل (H_1) رد می‌شود.

در جدول ۷ آزمون تفاوت میانگین یکی از زیرشاخص‌های تعاملات اجتماعی بر اساس جنسیت، سن و مرحله پرسشگری نشان داده شده است. هدف اصلی آزمون تفاوت میانگین‌های این زیرشاخص بر اساس متغیرهای مطرح شده است که برای این منظور دو فرض زیر مطرح می‌شود:

H_0 : به نظر نمی‌رسد میانگین گفتگو با دیگران در اطراف زاینده‌رود با توجه جنسیت، سن و مرحله پرسشگری متفاوت باشد.

H_1 : به نظر می‌رسد میانگین گفتگو با دیگران در اطراف زاینده‌رود با توجه جنسیت، سن و مرحله پرسشگری متفاوت باشد.

برای بررسی هر کدام از فرض‌های بالا بر حسب سطح سنجش متغیرها و تعداد مقولات هر کدام از آزمون‌های T دو نمونه مستقل و تحلیل واریانس استفاده شد که نتیجه این آزمون‌ها به این شرح است: نتیجه آزمون T دو نمونه مستقل نشان می‌دهد میانگین قرار ملاقات‌های دوستانه در فضاهای اطراف زاینده‌رود در بین مردان با رقم $2/98$ ساعت در هفته به طرز معنی‌داری نسبت به زنان با رقم $2/55$ ساعت در هفته بیشتر است ($P_value=0/002, T=3/180$). در واقع می‌توان گفت در خصوص شاخص قرار ملاقات‌های دوستانه بر حسب جنسیت فرض صفر (H_0) رد و فرض مقابل (H_1) تأیید می‌شود. همچنین، نتیجه آزمون T دو نمونه مستقل نشان می‌دهد میانگین قرار ملاقات‌های دوستانه در فضاهای اطراف زاینده‌رود در قبل از خشکی آب رودخانه با رقم $2/98$ ساعت در هفته به طرز معنی‌داری نسبت به بعد از خشکی آب رودخانه با رقم $2/57$ ساعت در هفته بیشتر است ($P_value=0/003, T=3/025$). در واقع می‌توان گفت در خصوص شاخص قرار ملاقات‌های دوستانه بر حسب مرحله پرسشگری فرض صفر (H_0) رد و فرض مقابل (H_1) تأیید می‌شود. نتیجه آزمون تحلیل واریانس نشان

جدول ۷. میانگین گفتگو با دیگران بر حسب جنسیت، سن و مرحله پرسشگری

پاسخگو	میانگین	مقدار t	مقدار f	سطح معنی‌داری دو دامنه
مرد	۳/۳۲	۲/۱۶۱	۲/۷۲۱	۰/۰۳۱
زن	۳/۰۱			
کمتر از ۲۰ سال	۳/۱۳	۲/۹۳	۰/۶۵۱	۰/۵۸۳
۲۰-۲۹ سال	۳/۲۳			
۳۰-۴۹ سال	۳/۲۲			
۵۰ سال و بالاتر	۲/۹۳			
قبل از خشکی رودخانه	۳/۳۶	۲/۶۲۱	۰/۰۲۰	۰/۰۰۹
بعد از خشکی رودخانه	۲/۹۸			

می‌شود. نتیجه آزمون تحلیل واریانس نشان می‌دهد میانگین گفتگو با دیگران در فضاهای اطراف زاینده‌رود تفاوت معنی‌داری به لحاظ سن پاسخگویان ندارد و تقریباً تمامی گروه‌های سنی به یکسان در این فضاها به گفتگو با دیگران می‌پردازند ($P_value=0/583, f=1/651$). در واقع می‌توان گفت در خصوص شاخص ورزش و سرگرمی بر حسب سن فرض صفر (H_0) رد نمی‌شود و فرض مقابل (H_1) رد می‌شود.

یکی از فرضیات اصلی تحقیق حاضر این بود که ارزیابی پاسخگویان از کیفیت محیطی در میزان تعاملات اجتماعی آن‌ها در فضاهای اطراف زاینده‌رود تأثیرگذار است که برای بررسی این فرضیه دو فرض زیر باید مطالعه شود:

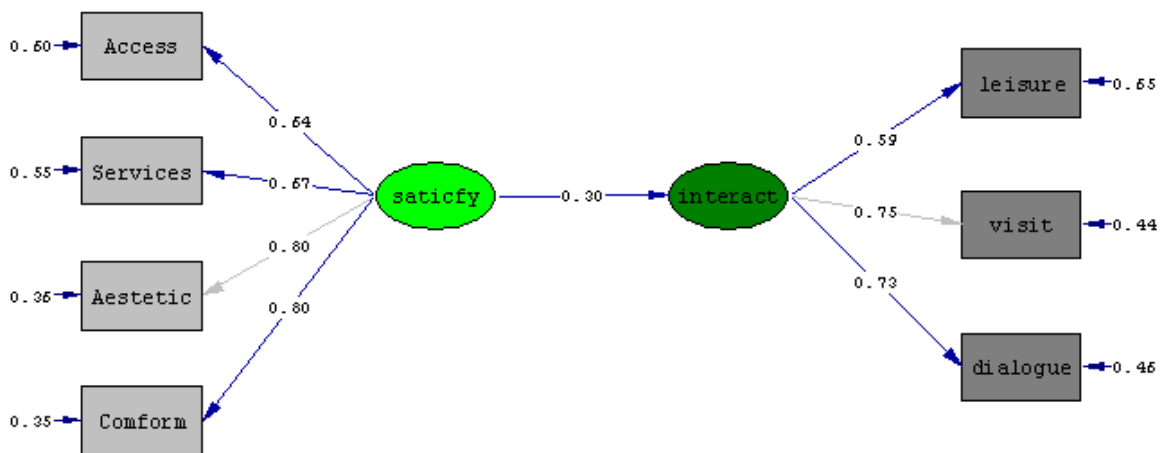
- H_0 : به نظر نمی‌رسد ارزیابی پاسخگویان از کیفیت محیط در تعاملات اجتماعی آن‌ها تأثیرگذار باشد.
- H_1 : به نظر نمی‌رسد ارزیابی پاسخگویان از کیفیت محیط در تعاملات اجتماعی آن‌ها تأثیرگذار باشد.

برای بررسی هر کدام از فرض‌های بالا بر حسب سطح سنجش متغیرها و تعداد مقولات هر کدام از آزمون‌های T دو نمونه مستقل و تحلیل واریانس استفاده شد که نتیجه این آزمون‌ها به این شرح است: نتیجه آزمون T دو نمونه مستقل نشان می‌دهد میانگین گفتگو با دیگران در فضاهای اطراف زاینده‌رود در بین مردان با رقم $3/32$ ساعت در هفته به طرز معنی‌داری نسبت به زنان با رقم $3/01$ ساعت در هفته بیشتر است ($P_value=0/031, T=2/161$). در واقع می‌توان گفت در خصوص شاخص گفتگو با دیگران بر حسب جنسیت فرض صفر (H_0) رد و فرض مقابل (H_1) تأیید می‌شود. همچنین، نتیجه آزمون T دو نمونه مستقل نشان می‌دهد میانگین گفتگو با دیگران در فضاهای اطراف زاینده‌رود در قبل از خشکی آب رودخانه با رقم $3/36$ ساعت در هفته به طرز معنی‌داری نسبت به بعد از خشکی آب رودخانه با رقم $2/98$ ساعت در هفته بیشتر است ($P_value=0/009, T=2/621$). در واقع می‌توان گفت در خصوص شاخص گفتگو با دیگران بر حسب مرحله پرسشگری فرض صفر (H_0) رد و فرض مقابل (H_1) تأیید

جدول ۸. مدل‌سازی تأثیر کیفیت محیطی در تعاملات اجتماعی

متغیر	شاخص‌های متغیر	مقدار بار عاملی	تأثیر خالص متغیر	شاخص‌های نیکویی
وابسته: تعاملات اجتماعی	ورزش و سرگرمی	۰/۵۹	مستقل در وابسته	برازش مدل
	قرار ملاقات با دوستان	۰/۷۵		
مستقل: کیفیت محیطی	گفتگو و معاشرت با دیگران	۰/۷۳	۰/۰۰۰	GFI=0/99
	دسترسی	۰/۶۴		AGFI=0/97
	کیفیت خدمات	۰/۶۷		NFI=0/98
	عناصر زیبایی‌شناختی	۰/۸۰		NNFI=0/99
	احساس آسایش و امنیت	۰/۸۰		RFI=0/96

می‌دهد که مقادیر این بارهای عاملی بیانگر اعتبار نسبتاً خوب ابزار سنجش است، زیرا اغلب این شاخص‌ها بار عاملی بیش از ۰/۶۰ دارند. در ستون چهارم مقدار اثر خالص متغیر مستقل (کیفیت محیطی) در متغیر وابسته (تعاملات اجتماعی) برابر با ۰/۳۰ ارزیابی شده است که با ضریب احتمال بالای ۹۹ صدم می‌توان گفت کیفیت محیط تأثیر مثبت و معناداری در میزان تعاملات اجتماعی دارد و هرچه ارزیابی پاسخگویان از کیفیت محیطی بهتر شود میزان تعاملات اجتماعی نیز افزایش یافته است. در ستون آخر جدول نیز شاخص‌های نیکویی برآزش مدل نشان داده شده که مقدار همه شاخص‌ها بالای ۰/۹۰ است. پس می‌توان گفت مدل نظری طرح شده با یافته‌های مشاهده شده همخوانی و مقاربت دارد. نتایج جدول بالا را می‌توان در تصویر زیر نیز مشاهده کرد.

نمودار ۴. مدل‌سازی معادلات ساختاری

فراهم کند. جنبه دوم این است که انسان‌ها با قرارگرفتن در محیط‌های طبیعی با ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی آشنا می‌شوند و سومین جنبه این است که مردم با طبیعت آشنا می‌شوند و چیزهای بیشتری در خصوص آن یاد می‌گیرند. محیط‌های طبیعی از قبیل پارک اطراف زاینده‌رود این قابلیت را دارند که انسان‌ها در آن فعالیت‌هایی را به صورت منظم و مستمر انجام دهند. تفریح و سرگرمی

برای بررسی دو فرض بالا از تکنیک مدل‌سازی معادلات ساختاری استفاده شد تا هم میزان تأثیر متغیر مستقل بر وابسته محاسبه شود و هم میزان برآزش مدل نظری طراحی شده با کوواریانس متغیرهای مشاهده شده که به معنای نیکویی برآزش مدل است و با استفاده از شاخص‌های نیکویی برآزش^۳ محاسبه می‌شوند، تخمین زده شود. جدول ۷ حاوی چند ستون است که در ستون اول نام متغیر وابسته (تعاملات اجتماعی) و نام متغیر مستقل (ارزیابی کیفیت محیطی) ذکر شده است. در ستون دوم نام شاخص‌های هر کدام از متغیرهای اصلی نوشته شده است که نشان می‌دهد متغیر کیفیت محیطی با شاخص‌هایی از قبیل دسترسی، کیفیت خدمات، عناصر زیبایی‌شناختی و آسایش و امنیت عملیاتی شده‌اند. ستون سوم میزان بارهای عاملی هر کدام از شاخص‌ها را روی متغیر اصلی نشان

۸. بحث و نتیجه‌گیری

همواره تصور بر این است که اکوسیستم طبیعی به اشکال مختلفی می‌تواند در بهبود زندگی مردم نقش داشته باشد. از مهم‌ترین وجوه اکوسیستم طبیعی کارکردهای اجتماعی آن است. اکوسیستم طبیعی از سه جنبه با عناصر اجتماعی پیوند می‌خورد. جنبه اول این است که می‌تواند محیطی برای تفریح و سرگرمی و گذران اوقات فراغت انسان‌ها

نقش مؤثری در افزایش تعاملات اجتماعی شهروندان در اطراف زاینده رود داشته باشد. می‌توان با به‌کارگیری مجموعه ظرفیت‌های علمی برای رفع معضلات ناشی از خشکی رودخانه و برقراری مجدد رودخانه زاینده رود، هم‌سوسازی خواسته‌های زیست‌محیطی پژوهشگران در سطوح ملی-استانی و افزایش آگاهی‌های عامه مردم اصفهان در زمینه‌های خشکی رودخانه زاینده رود و خطرهای ایجادشده، بسترسازی مشارکت شهروندی و همبستگی اجتماعی در زمینه احیا و برقراری جریان رودخانه زاینده رود و بهره‌گیری از یافته‌های جدید پژوهشی و تجربیات اجرایی موفق گام‌های مؤثری برداشت. به طور کلی با توجه به یافته‌های پژوهش حاضر می‌توان گفت گسترش، حفظ و تقویت فضاهای عمومی می‌تواند زمینه را برای ایجاد تعاملات اجتماعی از قبیل دیدار، گفتگو و انجام فعالیت‌های مشترک گروهی، ورزش و بازی‌های مختلف فراهم و سرزندگی و نشاط اجتماعی را تقویت کند.

یادداشت‌ها

1. Structural equation modeling
2. Confirmatory Factor Analysis
3. Goodness of Fit Indices

می‌تواند امکان تعاملات اجتماعی را به منزله وجه مهمی از سلامت اجتماعی ارتقا بخشد. محیط‌های طبیعی با فراهم کردن مکانی عمومی که به لحاظ زیبایی‌شناختی جذابیت دارند می‌توانند سبب جذب مردم و افزایش تعاملات و ارتباطات تصادفی انسان‌ها با یکدیگر شوند. ارتباطات چهره به چهره تصادفی فرصتی را برای تعاملات اجتماعی و آشنایی انسان‌ها با یکدیگر و در نتیجه پیوند یافتن آن‌ها با یکدیگر فراهم می‌کنند. پیوندهای اجتماعی نیز زمینه را برای سلامت اجتماعی فراهم می‌کنند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد با خشکی آب رودخانه زاینده رود به طرز معناداری میزان تعاملات اجتماعی شهروندان در اطراف آن نیز کاهش یافته و این مسئله بیانگر این موضوع است که زنده‌بودن و تداوم حیات عنصری زیست‌محیطی از قبیل زاینده رود می‌تواند در تداوم و پویایی حیات اجتماعی نقش مهمی را ایفا کند. از دستاوردهای مهم دیگر تحقیق حاضر این موضوع است که در کنار جریان آب در بستر زاینده رود ارزیابی شهروندان از کیفیت محیط اطراف رودخانه از قبیل دسترسی آسان و سریع به این مکان، بهبود خدماتی که محیط مورد نظر در اختیار شهروندان قرار می‌دهد از قبیل فضاهای مناسب برای نشستن، خرید و عناصر بصری و رفاهی می‌تواند

منابع

- آتشین‌بار، م. ۱۳۸۸. تداوم هویت در منظر شهری، مجله باغ نظر، سال ششم، شماره دوازدهم، پاییز و زمستان، صص ۴۵-۵۶.
- آزادارمکی، ت. ۱۳۸۶. فرایند تغییر نسلی: بررسی فراتحلیلی در ایران، فصلنامه جوانان و مناسبات نسلی، شماره اول، بهار و تابستان، صص ۴۱-۶۸.
- اسلامی‌فر، ص. ۱۳۸۸. اثرات زیست‌محیطی دریاچه سد زاینده رود، مجله رشد آموزش جغرافیا، شماره ۸۸، پاییز، صص ۲۲-۳۱.
- ایرانی بهبهانی، ه. و بهرامی، ب.؛ آقابراهیمی سامانی، ف. و ساعتیان، ر. ۱۳۸۹. شناسایی نقش ساختارهای طبیعی در شکل‌گیری منظر فرهنگی سکونتگاه باستانی تخت سلیمان با استفاده از فناوری نوین دورسنجی، مجله محیط‌شناسی، سال سی و ششم، شماره ۵۴، تابستان، صص ۱۰۹-۱۲۰.
- اهری، ز. ۱۳۸۰. مکتب اصفهان در شهرسازی (زبان‌شناسی عناصر و فضاهای شهری، واژگان و قواعد دستوری)، دانشگاه هنر، تهران.
- بهبزادفر، م. و طهماسبی، ا. ۱۳۹۲. شناسایی و ارزیابی مؤلفه‌های تأثیرگذار در تعاملات اجتماعی؛ تحکیم و توسعه روابط شهروندی در

- خیابان‌های شهری: نمونه مورد مطالعه سنندج، مجله باغ نظر، شماره ۲۵، سال دهم، تابستان، صص ۱۷-۲۸.
- پاکزاد، ج و بزرگ، ح. ۱۳۹۱. الفبای روان‌شناسی محیط برای طراحان، انتشارات آرمان‌شهر، چاپ اول، تهران.
- پارسی، ح. ۱۳۸۱. شناخت محتوای فضاهای شهری، مجله هنرهای زیبا، دوره ۱۱، شماره ۱۱، تابستان، صص ۴۱-۴۹.
- پارسی، ح. ۱۳۷۹. فضای شهری؛ حیات مدنی و نیروی اجتماعی فرهنگی، نمونه موردی: خیابان کارگر، رساله دکترا، دانشگاه تهران، دانشکده هنرهای زیبا.
- تولایی، ن. ۱۳۸۲. فضای شهری و روابط اجتماعی- فرهنگی، نشریه پژوهش فرهنگی، شماره ۵، بهار، صص ۱۰۹-۱۴۰.
- تقوایی، س. ۱۳۹۱. معماری منظر؛ درآمدی بر تعریف‌ها و مبانی نظری، چاپ اول، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
- جوهری، ف. و پورجعفر، م. و مثنوی، م. و حقیقت‌بین، م. ۱۳۹۲. بررسی ارتباط بین ابنیه شاخص شهری به کمک عناصر طبیعی؛ مورد مطالعه: منطقه پیرامون هسته قدیمی شهر کرج، نشریه مدیریت شهری، شماره ۳۱، بهار و تابستان، صص ۱۸۹-۲۰۴.
- حبیب، ف. ۱۳۸۷. کالبد شهری: بازیابی مفهوم شهروندی از تعامل اجتماعی با رویکرد ارتقای کالبدی فضاهای شهری، فصلنامه مسکن و محیط روستا، شماره ۱۲۱، بهار، صص ۲-۱۳.
- حبیبی، ر. ۱۳۸۷. تصویرهای ذهنی و مفهوم مکان، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۳۵، صص ۳۹-۵۰.
- خستو، م. و سعیدی رضوانی، ن. ۱۳۸۹. عوامل مؤثر در سرزندگی فضاهای شهری، مجله هویت شهر، شماره ۶، صص ۶۳-۷۴.
- خسروی، م. ۱۳۷۸. آب در فرهنگ، هنر و معماری ایران، فصلنامه هنر، شماره ۴۲.
- دانش‌پور، س. و چرخچیان، م. ۱۳۸۶. فضاهای عمومی و عوامل مؤثر در حیات جمعی، مجله باغ نظر، شماره هفتم، بهار و تابستان، صص ۱۹-۲۸.
- دانش‌پور، س. و الهی، م. ۱۳۸۹. تفرجگاه شهری و تحقق حیات مدنی، مجله منظر، دوره ۲، شماره ۷، بهار، صص ۲۰-۲۳.
- رامشت، م. و عباسی، ع. و منتظری، م. ۱۳۷۸. تحول تاریخی طبیعی زاینده‌رود و شکل‌گیری مدنیت در حاشیه آن، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۳۶، زمستان، صص ۱۵-۲۵.
- رفعیان، م. و خدایی، ز. ۱۳۸۸. بررسی شاخص‌ها و معیارهای مؤثر بر رضایت‌مندی شهروندان از فضاهای عمومی شهری، فصلنامه راهبرد، سال هجدهم، شماره ۵۳، زمستان، صص ۲۲۷-۲۴۸.
- رحیمیون، ع. ا. ۱۳۹۰. هویت‌بخشی به شهر از طریق بهره‌گیری از عناصر طبیعی، نمونه موردی شهر همدان، فصلنامه هویت شهر، شماره نهم، سال پنجم، پاییز و زمستان، صص ۹۳-۱۰۴.
- رستم‌زاده، ی. و رنج‌آزمای آذری، م.، نادری، س. م.، یگانه و م.، محمودی‌نژاد، ه. ۱۳۸۹. روش‌های ارزیابی رفتارهای شهروندی در فضاهای شهری در رویکرد فراتحلیل، فصلنامه علوم و تکنولوژی محیط‌زیست، شماره ۴۶، پاییز، صص ۱۷۵-۱۸۶.
- سلطانی، ع. و زرگری مرنندی، ا. و نامداریان، ا. ۱۳۹۲. شکل‌گیری، تقویت و مانایی خاطره در فضاهای شهری نمونه موردی: محور شهید چمران شیراز، فصلنامه مسکن و محیط روستا، شماره ۱۴۱، بهار، صص ۸۷-۹۸.

- شيبانى، م. و فراهانى فرد، ع. ۱۳۹۲. نقش جويبارهاى تهران در ساخت منظر شهر، ماهنامه منظر، شماره ۲۲، بهار، صص ۳.
- صراف، م. ۱۳۸۰. نقش آب در معماری، پايان نامه کارشناسی ارشد معماری، دانشکده هنرهای زیبا، دانشگاه تهران.
- طالبی، ژ. ۱۳۸۳. روابط اجتماعی در فضاهای شهری، نشریه نامه علوم اجتماعی، شماره ۲۴، زمستان، صص ۱۶۱-۱۸۱.
- طوفان، س. ۱۳۸۵. بازشناسی نقش آب در حیاط خانه‌های سنتی ایران، دوره ۳، شماره ۶، زمستان، صص ۷۲-۸۱.
- عباس‌زادگان، م. ۱۳۸۴. ابعاد اجتماعی- روان‌شناختی فضاهای شهری، مجله بین‌المللی علوم مهندسی، جلد ۱۶، بهار، دانشگاه علم و صنعت ایران.
- قاسم‌زاده، ب.، رسول‌زاده اقدم، ص. و رهبری‌پور، ک. ۱۳۹۲. بررسی تأثیر فضاهای عمومی شهری و فضای مجازی در شکل‌گیری افکار عمومی جامعه، فصلنامه مطالعات جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد واحد تبریز، سال نهم، شماره ۱۸، صص ۳۸-۵۳.
- قاسم‌زاده، ب. ۱۳۹۱. رساله کارشناسی ارشد: طراحی مجتمع فرهنگی و هنری با رویکرد مبانی پایدار (هم‌اندیشی مکانی در بستر معاصر)، استاد راهنما: دکتر سحر طوفان، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز.
- کاشانی‌جو، خ. ۱۳۸۹. بازساخت رویکردهای نظری به فضاهای عمومی شهری، مجله هویت شهر، سال چهارم، شماره ۶، بهار و تابستان، صص ۹-۱۰۶.
- کریمی‌ان، ح. ۱۳۸۹. نمادهای فرهنگی در مناظر شهری: بین معنا، حس هویت و آرامش روحی، مجله پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۷۴، زمستان، صص ۱۱۹-۱۳۲.
- کوکبی، ل.، ایزدی‌خرامه، ح.، عبدالهی، ر. و سلیمانی، ر. ۱۳۹۱. حیات جمعی در فضای عمومی سبز راه؛ نگرشی بر تنوع فرهنگی اجتماعی استفاده از فضا، مطالعه موردی: پارک خطی باغ بلند شیراز، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال سوم، شماره یازدهم، زمستان، صص ۹۷-۱۱۴.
- گلکار، ک. ۱۳۸۷. محیط بصری شهر؛ سیر تحول از رویکرد تزئینی تا رویکرد پایدار، فصلنامه علوم محیطی، سال پنجم، شماره چهارم، صص ۹۵-۱۱۴.
- لاری‌بقال، س. ۱۳۸۱. پژوهش برای یافتن اصول و معیارهای طراحی فضاهای عمومی مطلوب برای شهرهای امروزی ایران؛ نمونه موردی اصفهان، رساله دکتری شهرسازی، دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات تهران.
- لنگ، ج. ۱۳۸۱. آفرینش نظریه معماری، ترجمه علیرضا عینی‌فر، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- لقایی، ح.، حسینی، ع. و فلاح‌فرید، س.ش. ۱۳۹۰. راهکارهای باززنده‌سازی و ساماندهی پارک‌های شهری با هدف بهبود کیفیت اکولوژیکی و اجتماعی؛ مطالعه موردی: پارک شهر واقع در محله سنگلج، علوم و فنون منابع طبیعی، سال ششم، شماره سوم، پاییز، صص ۹۹-۱۱۴.
- لطیفی، غ.؛ شیخی، م. و شیعه، ا. ۱۳۸۹. نقش‌آفرینی فضاهای شهری در تعاملات اجتماعی، کتاب ماه علوم اجتماعی، سال چهاردهم، شماره ۱۳، پاییز، صص ۱۳۶-۱۴۲.
- مجتهدی، ب. ۱۳۸۹. رودخانه خشک تبریز، محور پایداری شهر، راهبرد احیای زیرساخت‌های طبیعی در سازمان فضایی شهر، ماهنامه منظر، شماره ۹، مرداد، صص ۱۴-۱۷.

- محمودی، م. ۱۳۸۸. پیاده‌رو، عرصه‌ای برای تعامل اجتماعی: مطالعه موردی خیابان ولی‌عصر تهران، حداثه‌ها چهارراه ولی‌عصر تا تقاطع خیابان دکتر فاطمی، فصلنامه نامه علوم اجتماعی، شماره ۳۷، زمستان، صص ۱۴۵-۱۶۸.
- منصوری، س. ۱۳۸۹. چپستی منظر شهری، ماهنامه منظر، دوره ۲، شماره ۹، تابستان، صص ۳۰-۳۳.
- میرمقتدایی، م. ۱۳۸۸. معیارهای سنجش امکان شکل‌گیری، ثبت و انتقال خاطرات جمعی در شهر؛ مطالعه موردی تهران، مجله هنرهای زیبا، شماره ۳۷، بهار، صص ۵-۱۶.
- میرمقتدایی، م. ۱۳۸۵. پیشنهاد روشی برای تحلیل شخصیت شهر، مجله محیط‌شناسی/نشانه‌شناسی شهری و نقش آن در خوانایی فضاهای شهری، شماره ۳۹، تابستان، صص ۱۲۹-۱۴۰.
- مروج‌ترتبی، خ. و پورنادری، ح. ۱۳۹۲. بررسی تداوم سنت‌های مؤثر در شکل‌گیری پل خواجه؛ بر اساس مطالعه تطبیقی پل‌های تاریخی شهر اصفهان، مجله باغ نظر، شماره ۲۷، سال دهم، زمستان، صص ۶۱-۷۰.
- مختاباد، س.، محمدی‌ارزاده، س. و شمس‌الهی، ب. ۱۳۸۸. جستاری بر انسان‌شناسی/نشانه‌شناسی شهری و نقش آن در خوانایی فضاهای شهری، مجله جامعه‌شناسی معاصر، سال اول، شماره چهارم، پاییز، صص ۳۱-۶۹.
- مظفر، ف. و راست‌بین، س. ۱۳۹۰. مدل‌سازی و تحلیل جریان‌های حرکت پیاده در بافت‌های تاریخی با رویکرد احیا و پویایی اجتماعی؛ مطالعه موردی: محله جلفای اصفهان، فصلنامه مرمت آثار و بافت‌های تاریخی فرهنگی، سال اول، شماره دوم، پاییز و زمستان، صص ۳۱-۵۳.
- محمدی، م.، عظیمی، م.، مقدم، ح. و رفیعیان، م. ۱۳۹۱. فضاهای عمومی شهری، تحقق تعاملات اجتماعی در بافت‌های تاریخی نمونه موردی: شهر قدیم لار، مجله مرمت آثار و بافت‌های تاریخی، فرهنگی، شماره چهارم، سال دوم، پاییز و زمستان، صص ۱۵-۲۸.
- محمدی، ج.، حیدری‌بخش، م. و شیخ‌بگلو، ر. ۱۳۸۸. ارزیابی شاخص‌های تأثیرگذار بر مدت زمان ماندگاری در فضاهای سبز شهری؛ مطالعه موردی: پارک‌های حاشیه زاینده‌رود، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۹۴، پاییز، صص ۱۳۳-۱۵۸.
- محمدی، ج. و حیدری‌بخش، م. ۱۳۹۲. بررسی نقش و جایگاه پارک‌ها و فضای سبز شهر اصفهان در اختصاص اوقات فراغت شهروندان؛ مطالعه موردی: فضای سبز حاشیه زاینده‌رود، فصلنامه سپهر، سال بیست و دوم، شماره ۸۵، بهار، صص ۸۷-۹۷.
- منتظری، م. ۱۳۸۶. شناسایی تحلیل روند خشکسالی‌های اقلیمی زیرحوضه‌های زاینده‌رود در نیم‌سده گذشته، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۸۷، زمستان، صص ۱۲۵-۱۴۴.
- ورهرام، غ. ۱۳۶۹. جغرافیای تاریخی زاینده‌رود، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۱۷، تابستان، صص ۱۲۴-۱۴۱.
- هنرفر، ل. ۱۳۷۶. زاینده‌رود در گذرگاه تاریخ، فرهنگ اصفهان، شماره ۵ و ۶، بهار و تابستان، صص ۱-۱۷.
- یاراحمدی، س. و خداداد، آ. ۱۳۹۲. منظر تاریخی شهر، مجله منظر، دوره ۵، شماره ۲۴، پاییز، صص ۴۰-۴۳.
- یادگارزاده، ب. ۱۳۸۹. پروژه تجدیدحیات رودخانه لس‌آنجلس، مجله منظر، شماره ۶، بهار، صص ۹-۱۱.
- یزدان‌فر، س. و حسینی، س. و زرودی، م. ۱۳۹۲. فضاهای عمومی و افزایش تعاملات اجتماعی؛ مطالعه موردی: مجتمع مسکونی کوثر و فاز دو مجتمع مسکونی اکباتان، مجله مدیریت شهری، شماره ۳۲، پاییز و زمستان، صص ۷-۲۲.

يزداني، م. و لواساني، م. ١٣٨٩. فضاي جمعي؛ ظرف تحقق حيات مدني: تحليل عوامل موفقيت جلوخان تاتار شهر، مجله علمي و ترويجي منظر، دوره ٢، شماره ٧، صص ٤٢-٤٥.

Ghasemzadeh, B. 2013. Cultural Spaces and Urban Identity: Integrating Modern State of the Art in Cultural Spaces, International Journal of Architecture and Urban Development; WINTER 2013; Vol 3(1);PP 57-62.

Iverson, K. 2004. Public Cultures and Public Space, paper presented to PALM/RAPI Forum, Canberra, September 4.

Low, S. and Taplin, D. & Scheld, S. 2005. The Cultural Life of Large Urban Spaces. Rethinking urban parks: public space & cultural diversity. University of Texas Press-Austin.

Mayer, F.S. and C.M. F. 2004. The connectedness to nature scale: A Measure of individuals' feeling in community with nature. Journal of Environmental Psychology 24, 503-515.

National Forest Service. 2012. Connecting People with America's Great Outdoors: A Framework for Sustainable Recreation.

ODPM :Office of the Deputy Prime Minister .2002. Living spaces: Cleaner, safer, greener, Wetherby: ODPM Publications.

Omrani Pour, A. and Mohammad Moradi, S. & M. Faizi. 2012. Natural environment of Zayande Rud and the Safavid development of Isfahan, International Journal of Architectural Engineering & Urban Planning, Vol. 22, No. 2, 114-118.

Postel, S. & Richter, B. 2004. Rivers for life, Island Press, California, 240pp.

Poláčková. L. 2012. Means of landscape architecture in the urban public space of Rome, Paris and Prague, Acta Univ. Agric. Silvic. Mendelianae Brun. 2012, 60, 281-298.

Stanton, P. 2007. River town. Rethinking urban rivers, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 215pp.

Solop, F. and Hagen, K. & Ostergren, D. 2003. Ethnic and Racial Diversity of National Park System Visitors and Non-Visitors Technical Report, NPS Social Science Program, Social Research Laboratory Northern Arizona University.

Silva, J. B. 2009. Classification of the aesthetic value of urban rivers methodology, deliverable 4.2 of URBEM European Project – Urban Rehabilitation Basin Enhancement Methods.

Schultz, P.W. 2007. Place experience, gestalt, and the human-nature relationship. Manuscript submitted for publication.

Schroeder, H.W. 2002. Experiencing nature in special places. Surveys in the north-central region. Journal of Forestry 100, 8-14.

Ulrich, R.S. 2000. Natural versus urban scenes: Some psychophysiological.

Venkatesh, S. A. 2001. The Social Organization of Street Gang Activity in an Urban Ghetto. American Journal of Sociology, 103, 82-111.

Worpole, K. and Knox, K. 2007. The Social Value of Public Spaces. Joseph Rowntree Foundation, York.

Woolley, H. 2003. Urban Open Spaces. Spon Press, London.

White, R. 2003. Public Space for Young People: A Guide to Creative Projects and Positive Strategies, Australian Youth Foundation, NSW.

Yokohari, M. and Takeuchi, K. and Watanabe, T. & Yokota, S. 2000. Beyond greenbelts and zoning: future directions of the environment of Asian mega-cities, Landscape Urban Plan 47:159-171.